

RODZAJE SYSTEMÓW GOSPODARCZYCH NA ŚWIECIE

CZEGO DOWIESZ SIĘ Z PRZECZYTANEGO TEKSTU

- jakie są skrajne systemy gospodarcze
- na czym polegają poglądy podstawowych szkół ekonomicznych na temat interwencjonizmu państwowego
- jakie są wady i zalety gospodarki rynkowej oraz gospodarki nakazowo-rozdzielczej

WSTĘP

Poglądy liberałów klasycznych cechuje przekonanie, że ani rząd, ani żadna grupa czy podmiot społeczny nie powinny w żaden sposób zakłócać wolności jednostki. Jedynym dopuszczalnym ograniczeniem tej wolności jest sytuacja, gdy jednostka stanowi rzeczywiste zagrożenie dla czyjejś wolności lub mienia. Liberałowie klasyczni są za jak najmniejszą ingerencją instytucji państwowych w życie obywateli. Instytucje publiczne powinny być ograniczone i dotyczyć przede wszystkim zapewniania bezpieczeństwa, sądownictwa, polityki zagranicznej. Klasyczni liberałowie mają poglądy wolnorynkowe.

Zatem liberalizm gospodarczy (ekonomiczny) jest zespołem poglądów na temat gospodarki. Odrzuca on wszelkie ograniczenia, które krępują wolny rozwój gospodarczy i wolną konkurencję na rynku. Utożsamiany jest on często z leseferyzmem, czyli poglądem wywodzącym się z XIX-wiecznej Francji, oznaczającej wolność jednostki w wymiarze

Projekt pt. *Młodzieżowy Uniwersytet Ekonomiczny* realizowany jest w ramach Programu Operacyjnego Wiedza Edukacja Rozwój 2014-2020 współfinansowanego ze środków Europejskiego Funduszu Społecznego, nr umowy: POWR.03.01.00-00-T220/18. Kwota dofinansowania ze środków europejskich: 2 505 178,95 zł. Całkowita wartość projektu to 2 972 447,73 zł.



społeczno-ekonomicznym (fr. *laissez faire* – pozwólcie czynić). Postawa ta jest przeciwieństwem interwencjonizmu państwowego w gospodarce.

Z kolei interwencjonizm może być rozumiany jako teoria ekonomiczna zalecająca bezpośrednie interwencje państwa na rynku. Zakres i wykorzystanie tych narzędzi zależy od potrzeb gospodarki, wynikających przede wszystkim ze stopnia jej rozwoju oraz aktualnego stanu koniunktury. Polityka interwencjonizmu państwowego stwarza zagrożenie inflacją, wynikające ze zwiększonych wydatków budżetu państwa (deficyt budżetowy). Źródłem jej finansowania jest najczęściej dług publiczny.

Dodatkowo interwencjonizm państwowy poprzez regulacje i konieczność nakładania kolejnych podatków, by utrzymać interwencję gospodarczą, zwiększa koszty prowadzenia przedsiębiorstw, co powoduje spadek koniunktury (aktywności gospodarczej) przy jednoczesnym wzroście bezrobocia. Interwencjonizmowi często zarzuca się również ograniczanie możliwości przedsiębiorcy i jego inwencji, co również powoduje osłabienie gospodarki.

Ingerencja państwa w gospodarce oznacza wpływanie struktur państwowych na rozwój procesów gospodarczych. Priorytetem interwencjonizmu jest dbanie o optymalne bezrobocie (walka z bezrobociem przymusowym przy niskim bezrobociu dobrowolnym) oraz stymulacja globalnego popytu. Odbyna się to poprzez finansowanie inwestycji gospodarczych z budżetu państwa czy utrzymanie kursu własnej waluty przez wykupywanie obcych walut na rynku wewnętrznym. Poprzez wprowadzanie systemu koncesjonowania niektórych form działalności gospodarczej reguluje się rynek, aby wspomóc słabsze podmioty gospodarcze.

CHARAKTERYSTYKA LASEFERYZMU

W gospodarce opartej na leseferyzmie jedynym regulatorem jest cena, natomiast brak jest jakiegokolwiek ingerencji państwa w procesy rynkowe (przeciwieństwo interwencjonizmu). Leseferyzm oznacza działanie w warunkach „wolności osobistej”, „równości wobec prawa”, poszanowania „własności prywatnej”, a rolę państwa sprowadza wyłącznie do pozycji gwaranta „podstawowych swobód obywatelskich” i dlatego też z założenia państwo nie może ingerować w sferę ekonomiczną.



Projekt pt. *Młodzieżowy Uniwersytet Ekonomiczny* realizowany jest w ramach Programu Operacyjnego Wiedza Edukacja Rozwój 2014-2020 współfinansowanego ze środków Europejskiego Funduszu Społecznego, nr umowy: POWR.03.01.00-00-T220/18. Kwota dofinansowania ze środków europejskich: 2 505 178,95 zł. Całkowita wartość projektu to 2 972 447,73 zł.



Adam Smith i David Ricardo (twórcy ekonomii klasycznej) głosili idee leseferyzmu. Smith utrzymywał, że rola państwa powinna ograniczyć się do: przestrzegania prawa i utrzymania porządku, dostarczania pewnych dóbr publicznych (których nie są w stanie dostarczyć przedsiębiorstwa prywatne) oraz obrony narodowej. Istnieje pojęcie państwa-minimum, które oznacza minimalną interwencję niezbędną do prawidłowego funkcjonowania społeczeństwa obywatelskiego oraz zapewniającą istnienie rynku.

Do minimalnych zadań państwa należą: stanowienie prawa, ochrona przed przemocą, ochrona przed kradzieżą, ochrona przed oszustwem, zapewnienie egzekwowania prawa oraz zapewnienie egzekwowania swobodnie zawartych umów. Każde z tych zadań należy traktować jako warunek konieczny do zapewnienia prawidłowego funkcjonowania rynku. Najważniejszymi z nich, w przypadku rozpatrywania gospodarki rynkowej są stanowienie i egzekwowanie prawa. Warunki te kwalifikują bowiem poszczególne formy działalności gospodarczej, respektują prawo własności oraz określają związki pomiędzy poszczególnymi podmiotami gospodarczymi, wpływają na podział dochodu, efektywność i rozwój gospodarki. Zapewnienie przez państwo egzekwowania prawa sprawia, że hasła te nie są jedynie abstrakcyjnymi pojęciami. Działalność wymiaru sprawiedliwości i organów ścigania ma na celu zapewnienie ochrony zarówno obywatelom jak i przedsiębiorstwom, tak by mogły one korzystać z przysługujących im praw.

Wykonywanie nawet minimalnych zadań państwa wiąże się z ponoszeniem ogromnych kosztów, co sprawia, że konieczne stają się funkcje dodatkowe, zwane także pomocniczymi, do których należy na przykład opodatkowanie. Płacąc podatki obywatele partycypują bowiem w finansowaniu wydatków państwa.

CHARAKTERYSTYKA INTERWENCJONIZMU

Jednym z najbardziej znanych teoretyków i propagatorów interwencjonizmu był John Maynard Keynes. Twierdził on, że w okresie dekoniunktury państwo może łagodzić jej skutki społeczne i ekonomiczne przez bezpośrednie wydawanie pieniędzy podatników w gospodarce. W okresie dekoniunktury zachodziło jego zdaniem zjawisko samonapędzającego się „zwijania” gospodarki, polegającego na jednoczesnym spadku produkcji wynikającego ze

Projekt pt. *Młodzieżowy Uniwersytet Ekonomiczny* realizowany jest w ramach Programu Operacyjnego Wiedza Edukacja Rozwój 2014-2020 współfinansowanego ze środków Europejskiego Funduszu Społecznego, nr umowy: POWR.03.01.00-00-T220/18. Kwota dofinansowania ze środków europejskich: 2 505 178,95 zł. Całkowita wartość projektu to 2 972 447,73 zł.



zmniejszania się popytu na rynku i automatycznym ubożeniem społeczeństwa powodującego dalsze zmniejszanie popytu. Aby zlikwidować to niekorzystne zjawisko należało zdaniem Keynesa wpompować w tym okresie sztucznie (wbrew autonomicznym tendencjom graczy rynkowych) pieniądze do gospodarki oraz tworzyć miejsca pracy (np. roboty publiczne) finansowane przez państwo, zaś w okresie koniunktury „przykręcać finansową śrubę”, poprzez ograniczanie podaży pieniądza.

Interwencjonizm może przybierać różne formy:

- ustalanie płacy minimalnej na rynku pracy,
- wprowadzanie monopolu państwowego w niektórych sektorach gospodarki, np. produkcji alkoholi (prohibicja alkoholowa), przemysłu zbrojeniowego, budowy i obsługi dróg i innych środków transportu, usług pocztowych, systemie opieki społecznej, budownictwie, edukacji, pracy przymusowej (pobór do wojska), sądownictwa (tylko państwowe usługi sądownicze),
- tworzenie monopolii państwowych przez dotowanie lobbujących firm i przyznawanie im specjalnych przywilejów, zagrażające utrzymywaniu prawdziwej konkurencji na wolnym rynku,
- bezpośrednie dotacje do nierentownych, bankrutujących przedsiębiorstw,
- odgórne narzucanie stóp procentowych, niewynikających z bezpośredniej podaży pieniądza na rynku,
- „pompowanie” pieniędzy w rynek poprzez pomoc socjalną (np. zasiłki dla bezrobotnych),
- regulacja rynku poprzez wprowadzanie systemu koncesjonowania niektórych form działalności gospodarczej – ograniczenie możliwości wykonywania określonych zawodów, konieczność posiadania państwowej koncesji aby pracować w danym zawodzie (np. taksówkarz, rzeczoznawca majątkowy, architekt, nurek)
- bezpośrednie finansowanie niektórych inwestycji gospodarczych z pieniędzy podatników, np. budowy autostrad,
- „ratowanie” upadających przedsiębiorstw przez preferencyjne kredyty, oddłużanie i ew. przejmowanie upadłych przedsiębiorstw na własność skarbu państwa, finansowane z pieniędzy podatników,



Projekt pt. *Młodzieżowy Uniwersytet Ekonomiczny* realizowany jest w ramach Programu Operacyjnego Wiedza Edukacja Rozwój 2014-2020 współfinansowanego ze środków Europejskiego Funduszu Społecznego, nr umowy: POWR.03.01.00-00-T220/18. Kwota dofinansowania ze środków europejskich: 2 505 178,95 zł. Całkowita wartość projektu to 2 972 447,73 zł.



- skupowanie przez państwo nadmiaru niektórych towarów i ich późniejsze sprzedawanie w celu utrzymania stałego poziomu cen,
- uczestniczenie przez państwo w grze na rynkach finansowych poprzez posiadanie pakietów akcji wybranych przedsiębiorstw oraz emisję własnych papierów wartościowych (np. obligacji),
- bezpośrednia interwencja państwa w rynek walutowy, polegająca np. na utrzymaniu kursu własnej waluty przez wykupywanie obcych walut na rynku wewnętrznym,
- zakaz lub znaczące limitowanie możliwości handlu walutami i używania walut innych niż oficjalne (np. handel walutami w czasach PRL-u), nakaz korzystania z określonej waluty na danym obszarze,
- ograniczanie importu i eksportu (np. poprzez cła zaporowe),
- zabranianie produkowania i korzystania z niektórych towarów (np. prohibicja alkoholowa i narkotykowa)
- stosowanie systemu, którego celem jest nie tylko pozyskiwanie środków do budżetu państwa, ale także regulacja rynku, np. przez różnicowanie stóp podatkowych w różnych sektorach gospodarki, czy ulgi na inwestycje,
- regulacja rynku poprzez nakazowe rozbijanie niektórych naturalnych monopolii, które nie zostały uprzednio utworzone przez interwencje rządu,
- kontrola cen wszystkich towarów,
- kontrola cen niektórych towarów (ale nie wszystkich), np. mleka, zboża, alkoholu, papierosów, gazu czy prądu.

KRAJE Z INTERWENCJONIZMEM

W każdej gospodarce występuje problem rzadkości – dóbr jest zbyt mało by zaspokoić wszystkie potrzeby. Wynika to z prostej zasady – potrzeby są nieograniczone, a ilość dóbr zaspokajających potrzeby – ograniczona (dokładniej – ludzkość dysponuje ograniczoną ilością zasobów służących do ich produkcji).

Problem rzadkości wymaga odpowiedzi na pytania: „co produkować?”, „w jaki sposób produkować?” oraz „kto otrzymuje produkt?” (co, jak, dla kogo produkować). System



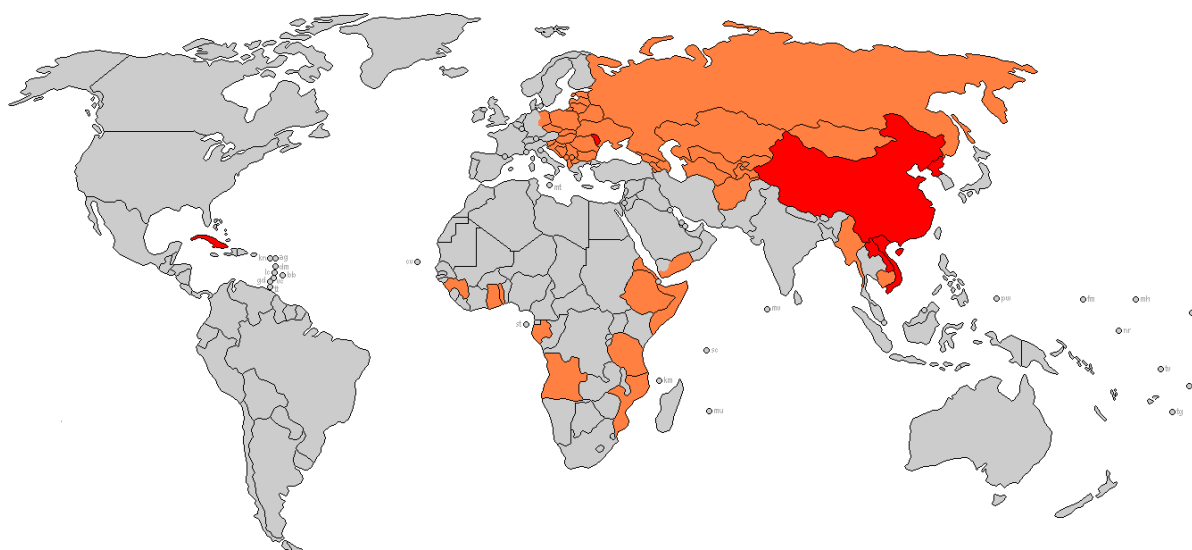
Projekt pt. *Młodzieżowy Uniwersytet Ekonomiczny* realizowany jest w ramach Programu Operacyjnego Wiedza Edukacja Rozwój 2014-2020 współfinansowanego ze środków Europejskiego Funduszu Społecznego, nr umowy: POWR.03.01.00-00-T220/18. Kwota dofinansowania ze środków europejskich: 2 505 178,95 zł. Całkowita wartość projektu to 2 972 447,73 zł.



gospodarczy jest sposobem znajdowania odpowiedzi na te zagadnienia. Różne systemy gospodarcze mogą udzielać różnych odpowiedzi na te same pytania. Gospodarka może stawiać przed sobą różne cele, np. produktywność, wzrost gospodarczy, wolność czy równość.

Systemy gospodarcze dzielą się ze względu na sposób alokowania zasobów (środki produkcji) i podejmowania decyzji. Zwyczajowo zestawia się dwa najbardziej znaczące, ale i skrajne modele gospodarcze – kapitalizm (gospodarka rynkowa) oraz socjalizm (gospodarka centralnie planowana).

W gospodarce kapitalistycznej produkcja z założenia ma prowadzić do maksymalizowania zysków stając się w ten sposób elementem procesu akumulacji kapitału. Przedsiębiorstwa podejmując decyzje w zakresie inwestycji oraz wykorzystania środków produkcji działają w warunkach konkurencji rynkowej. Na rynkach kapitałowych wspomniane decyzje podejmowane są głównie przez właścicieli prywatnych środków produkcji. Kapitalistyczny model gospodarki posiada kilka odmian, począwszy od leseferyzmu (zakładającego minimum udziału państwa w gospodarce), a skończywszy na regulowanej, społecznej gospodarce rynkowej, która zakłada udział państwa na poziomie pozwalającym na zapewnienie sprawiedliwości społecznej, możliwie sprawiedliwego podziału bogactwa (państwo opiekuńcze) lub naprawy niewydolności rynku (interwencjonizm).



Projekt pt. *Młodziżowy Uniwersytet Ekonomiczny* realizowany jest w ramach Programu Operacyjnego Wiedza Edukacja Rozwój 2014-2020 współfinansowanego ze środków Europejskiego Funduszu Społecznego, nr umowy: POWR.03.01.00-00-T220/18. Kwota dofinansowania ze środków europejskich: 2 505 178,95 zł. Całkowita wartość projektu to 2 972 447,73 zł.



KOLOR CZERWONY oznacza kraje, w których znakomita większość decyzji społeczno-gospodarcze podejmowana są administracyjne (centralne planowanie)

KOLOR POMARAŃCZOWY oznacza kraje ze znaczną ingerencją państwa w mechanizm rynkowy (centralne planowanie z elementami gospodarki rynkowej)

KOLOR SZARY dotyczy krajów o znacznej przewadze rozwiązań rynkowych (gospodarki oparte w głównej mierze o mechanizm rynkowy)

SYSTEMY SPOŁECZNO-GOSPODARCZE

Dla uproszczenia można przyjąć, że istnieją tylko dwa skrajne systemy społeczno-gospodarcze (typy gospodarki), choć w rzeczywistości każdy kraj cechuje się odmiennością wobec innych krajów, również w zakresie podstawowych cech społeczno-gospodarczych:

- rynkowy (gospodarkę rynkową) i
- nakazowo-rozdzielczy (gospodarka centralnie planowana).

W rzeczywistości na świecie dominują gospodarki o mieszanym systemie gospodarczym, łączące więcej lub mniej cech obu tych skrajnych systemów gospodarczych.

Pierwszy z wymienionych systemów funkcjonuje przede wszystkim w wysoko rozwiniętych krajach, jak: Stany Zjednoczone, Kanada, Australia, Wielka Brytania, Republika Federalna Niemiec, Francja, Szwajcaria czy Japonia (które określa się też dalej jako kraje rozwiniętego kapitalizmu), a w drugim przypadku – mowa o systemie, który występował do niedawna w większości krajów Europy Środkowo-Wschodniej (określanych też dalej jako kraje „realnego socjalizmu”) i który w nieco innej postaci w dalszym ciągu funkcjonuje w niektórych krajach (przykładem może być Kuba, Koreańska Republika Ludowo-Demokratyczna, Wenezuela).

GOSPODARKA RYNKOWA

Gospodarka rynkowa posiada dwie zasadnicze cechy:

- dominacja prywatnej własności czynników produkcji i
- rynkowa alokacja czynników produkcji.

W gospodarce rynkowej czynniki produkcji w zdecydowanej większości są przedmiotem własności prywatnej – w tym sensie chodzi o dominację (a nie wyłączość)



Projekt pt. *Młodzieżowy Uniwersytet Ekonomiczny* realizowany jest w ramach Programu Operacyjnego Wiedza Edukacja Rozwój 2014-2020 współfinansowanego ze środków Europejskiego Funduszu Społecznego, nr umowy: POWR.03.01.00-00-T220/18. Kwota dofinansowania ze środków europejskich: 2 505 178,95 zł. Całkowita wartość projektu to 2 972 447,73 zł.



własności prywatnej. Oznacza to, że praca, ziemia i kapitał należą do osób prywatnych, a nie do państwa (rządu). Zatem w takiej gospodarce urzędnicy nie mogą zmusić do pracy kogoś, kto nie chce pracować (dla odróżnienia w gospodarce centralnie planowanej, gdzie wprowadzano obowiązek pracy – poniekąd zmuszano do pracy). Podobnie rzecz się miała z ziemią i kapitałem. Dopóki to właściciel prywatny decyduje o wykorzystaniu tych czynników (lub ich niewykorzystaniu), zwykle przynosi to więcej korzyści niż w sytuacji, gdy w gospodarce centralnie planowanej urzędnik (niekoniecznie specjalista) decyduje o wykorzystaniu ziemi czy kapitału. Często występowała zasada – jeżeli coś należy do państwa (a nie do osoby prywatnej) to nie trzeba o to dbać. Za własność publiczną nikt konkretny nie musi odpowiadać, nie ponosi odpowiedzialności, nie zostanie rozliczony...

Gospodarka rynkowa swoją nazwę zawdzięcza przede wszystkim temu, że podstawowym regulatorem i koordynatorem procesów gospodarczych jest w niej rynek. Mówiąc o rynku nie mamy na myśli jakiegoś konkretnego rynku, np. rynku produktów lub rynku czynników produkcji (pracy, ziemi i kapitału), lecz rynek w najbardziej ogólnym sensie tego słowa, czyli samoczynnie działający mechanizm wpływający na zachowania (w tym decyzje) podmiotów gospodarczych. Te zachowania przesądzają o alokacji (tzn. rozmieszczeniu i wykorzystaniu) zasobów gospodarczych. Głównym elementem tego mechanizmu są interakcje między cenami i dochodami, z jednej strony, a popytem i podażą różnych dóbr z drugiej, rzutujące na zawierane przez podmioty gospodarcze transakcje kupna i sprzedaży tych dóbr.

Do funkcji rynku zaliczamy:

- rynek dokonuje wyceny różnych dóbr,
- rynek jest podstawowym źródłem informacji dla podmiotów gospodarczych,
- rynek jest niezbędnym warunkiem racjonalnego wykorzystania zasobów gospodarczych, zarówno zasobów produktów jak i czynników produkcji (pracy, ziemi i kapitału),
- rynek umożliwia ustalanie się stanów równowagi w gospodarce,
- rynek jest weryfikatorem społecznej przydatności produkcji i zarazem mechanizmem dostosowywania produkcji do potrzeb.

Istotne zalety gospodarki rynkowej są to m.in.:

Projekt pt. *Młodzieżowy Uniwersytet Ekonomiczny* realizowany jest w ramach Programu Operacyjnego Wiedza Edukacja Rozwój 2014-2020 współfinansowanego ze środków Europejskiego Funduszu Społecznego, nr umowy: POWR.03.01.00-00-T220/18. Kwota dofinansowania ze środków europejskich: 2 505 178,95 zł. Całkowita wartość projektu to 2 972 447,73 zł.



- tendencja do racjonalnego wykorzystania zasobów gospodarczych,
- efektywny system motywacyjny,
- duża innowacyjność gospodarki,
- dyscyplina finansowa przedsiębiorstw, związana z konkurencją i zasadą samofinansowania działalności gospodarczej,
- tendencja do samoczynnego ustalania się równowagi rynkowej,
- duża elastyczność gospodarki,
- dobre zaopatrzenie sklepów.

Nie jest to pełna lista zalet gospodarki rynkowej. Dlatego też warto podkreślić dodatkowo, że, jak dotychczas kraje o rozwiniętej gospodarce rynkowej zapewniają swoim obywatelom najwyższy przeciętny poziom dobrobytu, gwarantując równocześnie najszerzy zakres swobód obywatelskich.

Gospodarka rynkowa ma też słabe strony. Poniżej przedstawiono wybrane¹.

- Istnienie czynników ograniczających działanie rynku w praktyce. Efektywne działanie mechanizmu rynkowego zakłada istnienie silnej konkurencji między uczestnikami rynku. W praktyce konkurencja ograniczana jest przez takie czynniki, jak: procesy monopolizacji gospodarki (czyli powstawanie dużych mających istotny wpływ na łączną podaż dóbr, a tym samym także na ich ceny), niedoskonała informacja, bariery wejścia na rynek (czyli utrudniony dostęp do rynku dla nowych podmiotów) oraz ograniczona przenośność czynników produkcji. W rezultacie zalety systemu rynkowego nie ujawniają się w pełni.
- Występowanie negatywnych efektów zewnętrznych. Z efektami zewnętrznymi (*externalities*) mamy do czynienia wtedy, gdy pewne podmioty gospodarcze przerzucają na inne podmioty lub na całe społeczeństwo część skutków lub kosztów swojej działalności (negatywne efekty zewnętrzne) albo korzystają bez ponoszenia odpowiednich wydatków z rezultatów działalności innych podmiotów (pozytywne efekty zewnętrzne). Tego typu efekty mogą występować zarówno w sferze produkcji, jak i w sferze konsumpcji. Negatywne efekty zewnętrzne w sferze produkcji, zwane też czasami

¹ R. Milewski, Podstawy ekonomii, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2003.

zewnątrznymi kosztami produkcji, to np. zanieczyszczanie środowiska naturalnego towarzyszące produkcji pewnych dóbr; zanieczyszczenia te to szkodliwe ścieki, pyły, gazy, zbyt duże natężenie hałasu itd. Tego rodzaju efekty dotyczą całego społeczeństwa, a związane z nimi koszty (ochrona środowiska itp.) są z reguły pokrywane tylko w części przez firmy produkujące dane dobra.

- Istnienie tzw. dóbr publicznych. Dobrymi przykładami tego typu dóbr są: chodniki i oświetlenie ulic, latarnie, bezpieczeństwo dostarczane przez armię, policję i straż pożarną. Cechą szczególną dóbr publicznych nie jest to, że dostarczane przez państwo (firmy państwowe), ale to, że płynące z nich korzyści nie mogą być ograniczone do jednej osoby czy jednego gospodarstwa domowego. Przynoszą one więc duże korzyści (pożytki) społeczne w porównaniu z korzyściami prywatnymi, co powoduje, że są społecznie pożądane, a prywatnie mało opłacalne — nikt nie chciałby samodzielnie pokrywać kosztów instalacji i utrzymania oświetlenia ulic, a tym bardziej kosztów funkcjonowania armii czy policji.
- Występowanie zjawisk destabilizujących gospodarkę, takich jak: duże wahania aktywności gospodarczej, bezrobocie, niepełne wykorzystanie mocy wytwórczych i inflacja, które wywołują negatywne skutki ekonomiczne (np. straty w produkcji i obniżenie dobrobytu społecznego) oraz sprzyjają nasilaniu się negatywnych zjawisk społecznych (poczucie niepewności, konflikty, przestępczość).
- Tendencja do powstawania dużych, nie zawsze akceptowanych społecznie, różnic dochodów i majątku.

GOSPODARKA NAKAZOWO-ROZDZIELCZA

Zasadnicze źródła niepowodzeń systemu społeczno-gospodarczego istniejącego do 1990 roku w Polsce i w innych krajach Europy Środkowo-Wschodniej tkwiły już w jego założkach. Zagadnienia podstaw marksizmu mogą być jednak zawite, dlatego ciekawszym obszarem wydają się być cechy gospodarki centralnie planowanej.

Gospodarka centralnie planowana charakteryzowała się dwiema zasadniczymi cechami:

- dominacji państwowej własności czynników produkcji oraz

Projekt pt. *Młodzieżowy Uniwersytet Ekonomiczny* realizowany jest w ramach Programu Operacyjnego Wiedza Edukacja Rozwój 2014-2020 współfinansowanego ze środków Europejskiego Funduszu Społecznego, nr umowy: POWR.03.01.00-00-T220/18. Kwota dofinansowania ze środków europejskich: 2 505 178,95 zł. Całkowita wartość projektu to 2 972 447,73 zł.



- nierynkową alokacją zasobów gospodarczych.

Państwowa własność czynników produkcji odnosiła się przede do dóbr kapitałowych, w mniejszym stopniu do ziemi, a w najmniejszym do pracy. Jednakże nawet w przypadku pracy państwo stosowało rozliczne administracyjne regulacje i reglamentacje (np. limity przyjęć do szkół, limity zatrudnienia, tzw. nakazy pracy absolwentów), których efektem było znaczne „upaństwowienie” tego czynnika produkcji.

Nierynkowa alokacja zasobów gospodarczych oznacza, że najważniejsze decyzje typu: co, jak i dla kogo produkować podejmowane były w tej gospodarce przez centralną biurokrację partyjno-państwową, w tym przez centralnych planistów.

Używając nieco innej terminologii można powiedzieć, że głównym regulatorem gospodarki był nie rynek, lecz plan centralny. Zawarte w nim ustalenia „rozpisywane” były między kolejne, wyodrębnione organizacyjnie szczeble planowania i zarządzania gospodarką oraz poszczególne jednostki gospodarcze.

Do zasadniczych cech systemu funkcjonowania gospodarki w krajach "realnego socjalizmu" należała:

- centralizacja zarządzania gospodarką i planowania;
- nakazowo-rozdzielczy charakter systemu (narzucanie przez centralną biurokrację państwowa instytucjom i organizacjom gospodarczym ogólnych celów ich działania i szczegółowych zadań planowych, administracyjne przydzielanie im czynników produkcji, w tyłu środków finansowych, scentralizowane bilanse materiałowo-surowcowe);
- administracyjne kształtowanie cen produktów i czynników produkcji;
- hierarchiczna podległość kierownictw instytucji i organizacji gospodarczych biurokracji partyjno-państwowej;
- centralizacja uprawnień do tworzenia i reorganizacji jednostek gospodarczych (równoznaczna z zakazem podejmowania tego typu działań przez kierowników istniejących jednostek i osoby prywatne);
- niemal całkowity brak konkurencji między jednostkami gospodarczymi; brak działających na zasadach komercyjnych instytucji finansowych (bank centralny i system bankowy, niebankowe instytucje finansowe);

Projekt pt. *Młodzieżowy Uniwersytet Ekonomiczny* realizowany jest w ramach Programu Operacyjnego Wiedza Edukacja Rozwój 2014-2020 współfinansowanego ze środków Europejskiego Funduszu Społecznego, nr umowy: POWR.03.01.00-00-T220/18. Kwota dofinansowania ze środków europejskich: 2 505 178,95 zł. Całkowita wartość projektu to 2 972 447,73 zł.



- duży stopień izolacji gospodarki i przedsiębiorstw od procesów i zjawisk dominujących w gospodarce światowej;
- funkcjonowanie przedsiębiorstw w warunkach „miękkiego” ograniczenia budżetowego (związanego z regulowaniem i finansowaniem działalności przedsiębiorstw przez państwo, pokrywaniem ich strat, nie zdarzającymi się w praktyce bankructwami przedsiębiorstw, administracyjnie ustalonymi cenami oraz brakiem działających na zasadach komercyjnych instytucji pieniężno-kredytowych), co powodowało, że nie kierowały się one w swojej działalności zasadą samofinansowania.

Gospodarka centralnie planowana nie miała poważniejszych zalet. Nie występowało, jak to jest w gospodarce rynkowej, jawne bezrobocie, ale występowały duże przerosty w zatrudnieniu (zwane też bezrobociem ukrytym albo bezrobociem w miejscu pracy). Nie było regularnych wahań koniunkturalnych, zdarzały się jednak bardzo głębokie załamania (kryzysy), choć ich charakter był nieregularny. Nie było tak dużych nierówności dochodów, jakie zdarzają się w niektórych krajach o rozwiniętej gospodarce rynkowej, ale też nie było efektywnego systemu motywacji (którego bez znacznego zróżnicowania stworzyć się raczej nie da). Nie było poczucia niepewności, jakie towarzyszy dosyć często grupom ludności o niskich dochodach w gospodarce rynkowej, ale funkcjonujący w krajach „realnego socjalizmu” system zabezpieczenia społecznego był bardzo kosztowny i z roku na rok działał coraz gorzej.

Wady gospodarki centralnie planowanej²:

- Nieracjonalna alokacja zasobów gospodarczych. System funkcjonowania gospodarki centralnie planowanej nie skłaniał do racjonalnego wykorzystywania czynników produkcji i obniżki kosztów, a wręcz przeciwnie, sprzyjał marnotrawstwu zasobów gospodarczych.
- Nieefektywny system motywacyjny. Zdominowany przez państwową własność czynników produkcji system funkcjonowania gospodarki nie skłaniał jednostek do angażowania własnego majątku w działalność gospodarczą, podobnie jak nie zachęcał kierownictw przedsiębiorstw do wzmożonego wysiłku, wyzwalała ich inicjatywy i pomysłowości,

² Ibidem.



poszukiwania bardziej efektywnych kombinacji czynników produkcji itd. Nie pozwalał też na uruchomienie wystarczająco silnych bodźców wobec szeregowych pracowników.

- Niska innowacyjność gospodarki. W gospodarce centralnie planowanej wprowadzanie innowacji techniczno-organizacyjnych nie leżało, w interesie pracowników i kierownictw przedsiębiorstw, gdyż zagrażało wykonaniu planów, a to z kolei wiązało się z niższymi płacami oraz utratą premii i nagród.
- Brak dyscypliny finansowej w przedsiębiorstwach, związany z brakiem konkurencji, „miękkim” ograniczeniem budżetowym przedsiębiorstw, tzn. ich funkcjonowaniem bez konieczności liczenia się z zasadą samofinansowania (pokrywaniem własnych wydatków z własnych przychodów).
- Brak tendencji do samoczynnego ustalania się równowagi rynkowej. Z samej istoty mechanizmu funkcjonowania gospodarki (tzn. z jego nakazowego nierynkowego charakteru, w tym zwłaszcza administracyjnego ustalania cen oderwaniu od rzeczywistych relacji popytowo-podażowych) wynikała raczej tendencja do trwałej nierównowagi, i to zarówno w odniesieniu do dóbr konsumpcyjnych, jak i inwestycyjnych.
- Mała elastyczność gospodarki. Jest ona istotna zwłaszcza z powodu konieczności dostosowywania struktury produkcji do struktury potrzeb odbiorców, także z innych względów, np. ze względu na możliwość spożytkowania pojawiających się nieoczekiwane okazji do korzystnych inwestycji oraz inne sytuacje wymagające szybkiej reakcji. Centralne planowanie i zarządzanie usztywniało funkcjonowanie całej gospodarki, wydłużało czas podejmowania decyzji i w rezultacie utrudniało procesy dostosowawcze.
- Permanentne niedobory dóbr, zarówno inwestycyjnych jak i konsumpcyjnych. Ich bardzo widocznym przejawem w przypadku dóbr konsumpcyjnych było słabe zaopatrzenie sklepów.
- Zanik przedsiębiorczości i rozmycie odpowiedzialności za podejmowane decyzje.
- Zniekształcone, nieobiektywne informacje gospodarcze związane z brakiem prawdziwego rynku oraz zubożaniem treści meldunków (nadchodzących z dołu) i wzbogacaniem nakazów (płynących z góry) w trakcie ich przepływu między różnymi szczeblami planowania i zarządzania gospodarką.

Projekt pt. *Młodzieżowy Uniwersytet Ekonomiczny* realizowany jest w ramach Programu Operacyjnego Wiedza Edukacja Rozwój 2014-2020 współfinansowanego ze środków Europejskiego Funduszu Społecznego, nr umowy: POWR.03.01.00-00-T220/18. Kwota dofinansowania ze środków europejskich: 2 505 178,95 zł. Całkowita wartość projektu to 2 972 447,73 zł.



- Niekontrolowany rozrost administracji gospodarczej i biurokracji partyjno-państwowej, a także związane z tym wysokie koszty funkcjonowania systemu społeczno-gospodarczego.

PODSUMOWANIE

Wszystkie występujące na świecie kraje posiadają cechy gospodarki wolnorynkowej (utożsamianej z gospodarką kapitalistyczną) oraz cechy gospodarki nakazowo-rozdzielczej (centralnie planowanej) z tym, że niektórym bliżej do tego pierwszego modelu, innym do tego drugiego. Rywalizacja obu modeli w drugiej połowie XX wieku pokazała wyższość wolnego rynku nad centralnym zarządzaniem gospodarką. Nie oznacza to jednak, że typowa gospodarka kapitalistyczna pozbawiona jest wad. Oczywiście je posiada, ale jest zdecydowanie bardziej efektywna od swojego rywala. Współcześnie nikt z ekonomistów nie pyta o to, który system jest lepszym rozwiązaniem z punktu widzenia dobrobytu społecznego. Dzisiaj pytanie brzmi – który model gospodarki kapitalistycznej jest najlepszym rozwiązaniem z punktu widzenia osiągniętych wyników gospodarczych.

LITERATURA

1. Milewski R., Podstawy ekonomii, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2003.
2. Snowdon B., H. Vane, P. Wynarczyk, Współczesne nurty teorii makroekonomii, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2016.
3. Stiglitz J., Ekonomia sektora publicznego, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2004.
4. Wojtyła A., Ewolucja keynesizmu a główny nurt ekonomii, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2000.

LINKI DO ŹRÓDEŁ INTERNETOWYCH

1. Kapitalizm kontra socjalizm <https://www.youtube.com/watch?v=DcgFvBH66bs>
2. Liberalizm i wolny rynek <https://www.youtube.com/watch?v=GmGA5Sx9LjI>

Projekt pt. *Młodzieżowy Uniwersytet Ekonomiczny* realizowany jest w ramach Programu Operacyjnego Wiedza Edukacja Rozwój 2014-2020 współfinansowanego ze środków Europejskiego Funduszu Społecznego, nr umowy: POWR.03.01.00-00-T220/18. Kwota dofinansowania ze środków europejskich: 2 505 178,95 zł. Całkowita wartość projektu to 2 972 447,73 zł.



Młodzieżowy
Uniwersytet
Ekonomiczny

3. Interwencjonizm, kapitalizm i socjalizm - część 1.

<https://www.youtube.com/watch?v=YGL2nBXLvxY>

4. Interwencjonizm - rodzaje interwencji i skutki prohibicji – część 2.

<https://www.youtube.com/watch?v=nhfJN215ni8>

5. Interwencjonizm - kontrola cen - część

3. <https://www.youtube.com/watch?v=u3ZAK27Iibg>

6. Interwencjonizm i "trzecia droga" - część 4.

<https://www.youtube.com/watch?v=3QMZTOZ7BUw>

7. Interwencjonizm - przywileje monopolistyczne - część 5.

<https://www.youtube.com/watch?v=QJvLcA03cA8>

8. Interwencjonizm - podatki - część 6. <https://www.youtube.com/watch?v=N61a9fyIuZM>

